

Uusi tutkimus Terijoen seudusta

Talvisodan alkamisesta tulee kuluneeksi syksyllä 2009 tasan 70 vuotta. Myös Karjalankannaksen rajakylissä asuneet terijokelaiset joutuivat jättämään kotinsa loka-marraskuussa 1939. Valtaosalle se oli viimeinen lähtö, sillä jatkosodan aikana alueelle pääsi palaamaan vain murto-osa asukkaista. Kannaksen katkeran paikallisen, alueellisen ja kansallisen menetyksen vuoksi on tänä merkkivuonna syytä palata Terijoen Rajajoelle uudestaan: tällä kerralla historiantutkijan opastamana. Tekijä omistaa tutkimuksensa Kannaksen puolustajille, miehille, naisille, lapsille. Ketään ei ole unohdettu.

Tutkimus tuottaa uutta tulkintaa luovutetun Karjalan raja-alueiden jokapäiväisestä elämästä lomitetuna yleisiin poliittisiin tapahtumiin. Menetetty Karjala ei ollut yksinomaan muistelmien mukainen iloisen karjalaisen heimon onnena ja lapsuuden paratiisi vaan monimuotoisen ja -tasoisen vallankäytön näyttäjä.

Maria Lähteenmäki: MAAILMOJEN RAJALLA Kannaksen rajamaa ja poliittiset murtumat 1911-1944

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2009. ISBN 978-952-222-086-8. Nidottu, n. 350 sivua, kuvitettu. Ilmestyy 12.5.2009. Hinta 32 e.

- Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kotisivut: www.finlit.fi
- Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjaesittelyt: <http://kirjat.finlit.fi>

Helsingin yliopiston dosentin, akatemiutkija Maria Lähteenmäen uusin yhteiskuntahistoriallinen tutkimus avaa ankaran näkymän Kannaksen rajaseudun ihmisten elämään toisen venäläistämiskauden, ensimmäisen maailmansodan, Venäjän imperiumin romahtamisen, Suomen ja Venäjän sisällissotien ja oikeistoradikalismien nousun sekä lopulta talvisodan ja jatkosodan tapahtumien raamittamana. Miten Pietarin kupeessa myrskynsilmässä asunut rajaseudun väestö ylipäättään onnistui elämään Suomen historian verisimmän aikakauden läpi? Lyhyesti sanottuna: ei ilman raskaita uhrauksia eikä ilman fyysisistä ja henkistä väkivaltaa.

Rajayhteisö muokkautui 1910-20-luvun poliittisissa ja taloudellisissa turbulensseissa rajusti: monikansallisesta avoimesta markkinapaikasta rakennettiin sisäisin passi- ja tullijärjestelyin suljettu sotilasalue. Kaakkoisen rajaseudun yhteiskuntarakenteen ja kulttuurin muutoksen mallia sovellettiin kaikilla itärajan rajautuvilla alueilla Petsamosta Suomenlahdelle ja kohta kaikkialla suomalaisessa yhteiskunnassa. Strategisesti tärkeän ”maailmojen rajalla” olevan asemansa vuoksi Terijoen seutu joutui ennennäkemättömän poliittisen huomion ja ideologisen kasvatuksen kohteeksi. Tutkimus seuraa paikallisyhteisöjen toimintaverkostojen kautta sitä, miten ja millä keinoin ihmisten asenteita ja arvoja muokattiin. Keskeisiksi ideologisiksi muutosvoimiksi tutkimuksessa nousevat uudenlainen julkisuudenhallinta ja koulutuksen merkityksen kasvu.

Muutosstrategioiden ja uudistettavien toimintatapojen erittelemisen taito oli ennen ja on edelleen kaiken poliittisen toiminnan menestymisen avain. Laajemmassa mielessä Terijoen tapaus onkin nähtävissä paraatiesimerkkinä siitä, kuinka Suomesta tehtiin suljettua, holhottua ja säänneltyä yhteiskuntaa: suomalainen yhteiskunta muokattiin 1910-20-luvulla malliin, joka purettiin vasta 1970-80-luvulla.

Tutkija lähtee kuljettamaan kirjansa lukijaa Terijoen Kuokkalan kylästä, Villa Vaasasta, jossa asui vuosina 1906-07 bolševikkijohtaja V. I. Lenin. 1900-luvun alun rajaseutu leimautui vallankumouksellisten oleskelun ja laajan venäläisen huvila-asutuksensa vuoksi ”ryssittyneen väestön” ja ns. suomisyöjien mutta myös pikkurikollisten, pirtun salakuljettajien ja kulkumiesten paikkakunnaksi. Vahvistuva suomalaiskansallinen ja nurkkapatriottinen liike nousi puhdistamaan

seudun alueellista profiilia: Terijoen soitto-, laulu- ja urheilujuhlista tuli fennomaanisen liikkeen näyttäviä manifestaatioita. Mielenilmauksiin olivat raskaat syynsä: vuonna 1911 Terijoki tuli tsaari Nikolai II:n määräyksen mukaisesti liittää muiden rajakuntien ohella vuoteen 1914 mennessä Pietarin kuvernementtiin. Terijokelaisten into poliittiseen toimintaan kasvoi, ja väestö jakaantui täälläkin eri leireihin vuoden 1918 veljessodassa, kärsi ja kosti. Vihattu ja ihailtu punapäällikkö Henrik Herman Kaljunen asettui Terijoen asemalle aiheuttaen kauhua vastustajissa. Tutkimuksessa kerrotaan aiemmin unohduksiin jääneet sisällissodan tapahtumat Terijoen seudulla ja punaisten dramaattinen pako panssarijunalla Pietariin.

1920-luvun jännittyneessä poliittisessa ilmastossa Kannaksen ongelmallinen raja oli osa laajempaa ”Suomen rajaseutukysymystä” eli itsenäisen valtion ensimmäistä laajaa aluepoliittista ohjelmaa ja liikettä. Eduskunta ja keskusvirastot sekä iso joukko kansalaisjärjestöjä ja toimikuntia, kuten Karjalan Kannaksen komitea ja rahasto sekä Suomen Rajaseutuyhdistys, lähtivät määrätietoisesti kehittämään aluetta rajan sulkeutumisesta johtuneen taloudellisen romahduksen jäljiltä. Laajalle tavallisen kansan keskuuteen levinnyt salakuljetus sekä ”bolsuagenttien” liikkuminen itärajan yli arveltiin saatavan loppumaan kiinnittämällä väki maahan perustamalla pientiloja.

Vaikka myös rajaseudun 1930-lukua leimasivat IKL:n nousu ja kommunistivainot, alkoi Terijoen yhteisö vähin erin sisäisesti avautua ja eheytyä. Eräs tärkeä eheyttäjä oli matkailun kehittämishanke, johon sekä paikalliset toimijat että Suomen Matkailuyhdistys, Itsenäisyyden Liitto ja valtiovalta osallistuivat aktiivisesti. Terijoesta kasvoi ”Pohjolan Riviera”, taiteilijoiden kuuluisa kesäkoti, kuumien kesien ja eksoottisten polkupyöräretkien luvattu maa. Rajaseudun matkailu ei kuitenkaan ollut pelkästään huvia ja raikasta ajanvietettä vaan matkailun kehittäjillä oli vissit poliittiset tarkoituksensa: tehdä rajaseudun väestöstä enemmän suomalaisia, enemmän poliittisesti luotettavia puskureita suurta punaista imperiumia vastaan. Sanalla sanoen, vahvistaa Suomea poliittisesti ja kulttuurisesti sen herkimmiltä alueilta eli rajoilta käsin.

Terijoen onnen aikaa ei kuitenkaan kestänyt kauan. Suurta maailmanpoliittista repeämää ennustivat tarmokkaat linnoittajat, jotka kesällä 1939 vetivät puolustuslinjaa läpi Kannaksen. Talvisodan syttyminen 30.11.1939 vei terijokelaiset kotiseuduiltaan evakkoon pääjoukon asettautuessa Heinolaan. Jatkosodan alkuvoitot toivat suomalaiset sotilaat syksyllä 1941 takaisin Terijoelle ja Rajajoen ylikin, mutta vain vajaa parisataa paikkakuntalaista pääsi puhdistamaan seutua. Tutkimuksessa kerrotaan sotateimet Terijoen rajaseudulla paikallisten ihmisten kokemusten kautta mutta pohditaan myös sitä, olisiko jatkosota Neuvostoliittoa vastaan ollut vältettävissä. Sodan päätyttyä kannakselaisten kannalta traagisesti terijokelaisen pääjoukon sijoituspaikaksi tuli Järvenpään seutu. Suomalaisen Terijoen tarina päättyi syksyllä 1944 alueen luovuttamiseen: vuonna 1911 noussut pahin uhkakava toteutui. Terijoen kunta lakkautettiin 1945 ja venäläiset muuttivat paikkakunnan nimen Zelenogorskiksi 1947.

Kaiken kaikkiaan tutkimus on rakennettu laajan ja monipuolisen lähdeaineiston pohjalta: työssä on hyödynnetty aikalaisdokumenteja eri arkistoista, tilastotietoa, sanomalehtiä, poliittisia kiistakirjoituksia ja teemaa sivuvaavaa tutkimuskirjallisuutta. Oman lähdeaineistonsa muodostaa laaja muistitietoaineisto.

Tutkimuksen tekijä Maria Lähteenmäki on myös aikaisemmissa töissään esitellyt ja analysoinut Suomen rakentumista sen rajaseuduilta ja lähialueilta käsin. Hänet on palkittu Tanner Säätiön (2000) ja presidentti Urho Kekkosen 70-vuotisjuhlarahaston (2005) tunnustuspalkinnoilla. Lähteenmäen yhteystiedot ja aikaisempi tuotanto ks. www.helsinki.fi/historia/henkilökunta/dosentit